

Мирончук Н.М. Педагогічний супровід майбутніх викладачів вищої школи у процесі професійної підготовки // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2016. – Випуск 89. – Частина 2. – С. 127-131.

Мирончук Н. М. ,

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
член-кореспондент АМСКП “Полісся”*

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

<http://orcid.org/0000-0002-1360-6381>

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті з'ясовано роль та розкрито сутнісні характеристики педагогічного супроводу майбутніх викладачів вищої школи у процесі їх професійної підготовки в освітньому середовищі навчального закладу. Визначено функції, принципи, етапи педагогічного супроводу. Названо напрями та доцільні методи і прийоми педагогічного супроводу майбутніх викладачів вищої школи у процесі їх підготовки до самоорганізації у професійній діяльності.

Ключові слова: *професійна підготовка, майбутній викладач вищої школи, педагогічний супровід, суб'єкти та об'єкти педагогічного супроводу.*

В статье определена роль и раскрыты существенные характеристики педагогического сопровождения будущих преподавателей высшей школы в процессе их профессиональной подготовки в образовательной среде учебного заведения. Определены функции, принципы, этапы педагогического сопровождения. Названы направления и оптимальные методы и приемы педагогического сопровождения будущих преподавателей высшей школы в процессе их подготовки к самоорганизации в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, будущий преподаватель высшей школы, педагогическое сопровождение, субъекты и объекты педагогического сопровождения.*

Постановка проблеми. Забезпечення провідної ролі педагога в удосконаленні педагогічного процесу надає йому системного спрямування і постає визначальним чинником оптимізації усієї роботи з підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності. Педагогічна діяльність є особливим видом соціальної діяльності в освітньому середовищі, спрямованим на засвоєння змісту освіти, розвиток суб'єктно-суб'єктних взаємин викладачів та студентів у спеціально організованому процесі пізнання з метою особистісного зростання та підготовки студентів до професійної діяльності відповідно до вимог держави.

Професійна підготовка в освітньому середовищі навчального закладу має забезпечувати нову якість змісту педагогічної освіти. Основними завданнями професійної підготовки студентів магістратури як майбутніх викладачів вищої школи до професійної педагогічної діяльності є:

- підготовка до виконання завдань професійної діяльності в сучасних умовах;

- цілеспрямоване формування особистості майбутнього викладача – громадянина і професіонала, який має високий рівень сформованості громадянської свідомості, моральних принципів та особистісно-професійних якостей, потреби й бездоганного дотримання професійних обов'язків на основі моральних переконань;

- оволодіння магістрантами системою фахових знань, умінь і навичок для виконання професійних завдань та професійного самовдосконалення і саморозвитку;

- вироблення у студентів емоційно-вольової стійкості та готовності до розв'язання професійних труднощів.

Особлива роль у процесі професійно-педагогічної підготовки студентів магістратури покладається на науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу й визначається такими функціональними позиціями: вони є організаторами процесу навчально-виховного процесу; керують навчально-науково-пізнавально-самостійною діяльністю студентів магістратури; надають психолого-педагогічну підтримку; здійснюють педагогічний супровід.

Питання педагогічного супроводу досліджуються в таких проблемних площинах: психолого-педагогічний супровід професійно-особистісного розвитку педагога (А. В. Батаршев), психолого-педагогічний супровід дітей та молоді (Е. М. Александровська, С. Б. Корнілова, М. І. Рожков), організація педагогічного супроводу в навчальному середовищі (В. М. Квас, Л. І. Капустіна, О. О. Ярошинська). Дослідники з'ясовують зміст та структуру супроводу в контексті власних пошукових інтересів, визначають умови та методи його здійснення.

Мета статті полягає у встановленні ролі педагогічного супроводу в підготовці майбутніх викладачів вищої школи до професійної діяльності, з'ясуванні його істотних характеристик та визначенні етапів і методів його здійснення.

Аналіз існуючих технологій розвитку особистості свідчить про те, що традиційна організація педагогічного процесу відтворює логіку предметних відносин, характерними ознаками якої визначаються технократичність, раціональність знань, однозначність понятійного апарату, детермінованість стилю мислення. Зміна освітньої парадигми на сучасному етапі орієнтує освітні тенденції на формування творчої особистості, з креативним типом мислення, здатної до творчої самоорганізації в професійному самоздійсненні, самовираженні, саморозвитку, самоудосконаленні.

У цьому зв'язку вагомою визначається роль викладача вищого навчального закладу, який постає транслятором соціального досвіду й презентує суб'єктам навчально-виховного процесу способи його засвоєння, форми та методи особистісного зростання. Йдеться не про передачу знань, а створення ціннісних умов для формування особистістю власної програми саморозвитку. Уміння поставити мету, сформулювати завдання, спланувати діяльність, визначити способи їх реалізації й наблизитися до результату свідчить про здатність суб'єкта навчання до самоорганізації. Однак тут важливо зважити на такі характеристики діяльності суб'єкта навчання, як творчий підхід до вирішення завдання, здатність пристосуватися до нестандартних ситуацій, що є більш цінною властивістю, аніж ретельність, обов'язковість виконання завдань.

Визначаючи загальнокультурні орієнтири підготовки майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів, О. Ф. Євсюков [2] проголошує гуманістичну позицію у взаємодії викладача зі студентами, діалог ціннісних систем суб'єктів взаємодії. На його думку, ціннісно-сміслові умови взаємодії передбачають здатність викладача надавати різнопланову педагогічну підтримку майбутнім викладачам. Вона визначається створенням

ситуації вибору з багатьма альтернативами, які забезпечують суб'єктам навчання свободу пошуку варіантів саморозвитку, проясненням сутності засвоєваних знань відповідно до критеріїв їх моральності.

Педагогічна підтримка самоорганізації особистості відтворює діяльність свідомості, що просувається від повторення чужого до вироблення свого. За такої організації навчального матеріалу свідомість починає оперувати не стільки завченим знанням, скільки пошуком джерела його смислу, співвіднесенням його сутності з актуальними значеннями, встановленням причинно-наслідкових й інтуїтивних зв'язків тощо, тобто здійснює самоорганізацію особистісних смислів. Самосвідомість майбутнього викладача наповнюється змістом, що збагачує гуманітарне мислення, на основі якого власне педагогічні категорії сприймаються осмислено, особистісно значуще, і педагогічна освіта відбувається як самовизначення особистості в культурі. Майбутні викладачі вищої школи не лише включаються, занурюються в навчально-виховний простір, але і засвоюють діловий механізм організації й конструювання педагогічної діяльності [2, с. 94].

З огляду на це, стратегія діяльності викладача вищого навчального закладу має вибудовуватися в напрямку підтримки суб'єкта навчання в його самодіяльності та саморозвитку, делікатного скеровування процесу засвоєння соціального досвіду та ненав'язливого ініціювання дій суб'єкта навчання щодо самоорганізації навчально-педагогічної діяльності.

Досвід роботи у вищому навчальному закладі, відповідні методи діагностики дозволяють сформулювати сукупність проблем, яких зазнають майбутні викладачі у процесі навчання в магістратурі: недостатній рівень ініціативності; пасивність під час лекцій; боязнь виступати перед аудиторією студентів; страх щодо написання дипломної роботи, якщо раніше такий вид роботи не виконувався; нездатність спланувати та ефективно організувати навчальну, самоосвітню, професійну (якщо студент працює) діяльність; неналежний рівень сформованості особистісно-професійних якостей (сором'язливість, недостатнє володіння комунікативними стратегіями, невпевненість тощо).

Розглядаючи взаємодію науково-педагогічних працівників і студентів магістратури в умовах вищого навчального закладу, наголосимо на такій характеристиці, як суб'єктний характер їх відносин, що передбачає і керованість, і рівноправність суб'єктів процесу педагогічної підготовки. У освітньому середовищі навчального закладу викладач і студент постають рівноправними суб'єктами, співтворцями навчально-виховного процесу, а взаємодія між ними має суб'єкт-суб'єктний характер.

Доцільним у поясненні специфіки організації цього процесу, на наш погляд, є поняття *педагогічного супроводу*, який здійснюють в освітньому середовищі вищого навчального закладу науково-педагогічні працівники: викладачі, куратори, тьютори, методисти.

Поняття "педагогічного супроводу" є активно вживаним у науковій літературі, однак не має стійкого визначення: дослідники трактують його з позицій власних наукових інтересів: як вид допомоги, як технологію (Є. М. Александровська), як динамічний безперервний рух уперед разом із особистістю студента (А. В. Батаршев, Л. І. Капустіна), як систему професійної діяльності викладача, спрямовану на створення психолого-педагогічних умов для навчання, виховання та розвитку студента [1]. Педагогічний супровід трактується як допомога у виробленні студентами орієнтаційної площини власного розвитку, спрямованість на створення умов для їх розкриття й успішного просування у професійному розвитку [4, с.178].

Тлумачний словник за редакцією С. І. Ожегова трактує термін “супроводжувати” як іти поруч із кимось, ведучи кудись, або йти за кимось [4, с. 611].

Нам імпонує визначення, надане А. В. Батаршевим, який пояснює психолого-педагогічний супровід як рух *разом* із особистістю студента, *поряд* із ним, своєчасне визначення можливих професійних перспектив, а за потреби – надання психологічної та педагогічної допомоги і підтримки у виборі шляхів професійного й особистісного розвитку [1, с. 17]. Тобто цей динамічний процес потребує від особистості педагога стану активної включеності в процес навчання, виховання та розвитку студента, який забезпечується безперервним інтересом до особистості студента та соціальної ситуації його розвитку під час професійно-педагогічної підготовки в освітньому середовищі навчального закладу.

На думку авторитетного психолога В. В. Рибалки, педагог-наставник не повинен вивищуватися над особистістю вихованця, домінувати над ним, пригнічувати, він має перебувати поряд і креативно співіснувати з суб’єктом взаємодії, зацікавлюючи його в консультативному супроводженні тими чи іншими проблемами, завданнями, творчим інноваційним інформуванням новими науковими ідеями, відкриттями, знаннями, акцентуючи на зацікавленому очікуванні творчого просування у вирішенні проблеми, на готовності до надання інструментальної допомоги в обов’язковому досягненні нових результатів, на позитивній емоційно-почуттєвій оцінці процесу та продукту його творчої діяльності [5, с. 134].

Таким чином, *сутність педагогічного супроводу* студентів полягає у консультуванні, мотивуванні, психологічній підтримці та наданні необхідної психолого-педагогічної допомоги з урахуванням соціальної ситуації розвитку студентів, їх потреб, інтересів, бажань, завдань професійно-педагогічної підготовки.

Зважаючи на зазначене вище, педагогічний супровід як освітнє явище характеризується такими *ознаками*: суб’єкт-суб’єктний характер взаємодії викладача і студента; зорієнтованість на особистість студента, його потреби, бажання, мотиви, соціальну ситуацію розвитку; надання реальної допомоги в розробленні індивідуального плану дій, вироблення індивідуальної професійно-педагогічної стратегії.

Важливу роль при організації педагогічного супроводу студентів магістратури в процесі підготовки в освітньому середовищі навчального закладу має зорієнтованість на підтримку та стабілізацію фізичного і психічного здоров’я (особливо на початку навчання у процесі адаптації до умов навчального закладу, під час перших практик, у період сесій). Педагогічний супровід у процесі педагогічної підготовки формує сприятливу емоційну атмосферу, позитивну мотивацію до навчальної та навчально-професійної діяльності, створює передумови для самоствердження та самовираження особистості в різних сферах життєдіяльності. Суб’єкт-суб’єктний характер психолого-педагогічного супроводу у взаємодії “викладач-студент” слугує створенню творчого поля спільної взаємодії та сприяє інтелектуальному взаємозбагаченню учасників педагогічного процесу.

Дослідники вагому роль надають критеріям правильного встановлення суб’єктів та об’єктів педагогічного супроводу. Як ми зазначили вище, *суб’єктами* цього динамічного процесу є педагоги-наставники та студенти (учні, молоді педагоги, ін.), які перебувають у рівноправних, рівноцінних суб’єкт-суб’єктних взаєминах. *Об’єктом педагогічного супроводу* виступають ті якості, характеристики, інтегративні утворення суб’єктів взаємодії, які мають бути сформовані у процесі навчально-професійної підготовки у навчальному закладі й засвідчують їх якісний рівень. Об’єктом супроводу можуть бути соціально, професійно та особистісно значущі якості (самосвідомість, мотивація до навчання, до праці,

відповідальність тощо), особистісне зростання та самостановлення суб'єкта навчання, формування професійної компетентності та готовності до виконання професійних ролей тощо.

Функції педагогічного супроводу дослідники В. М. Квас, О. О. Ярошинська розподіляють у дві групи. Перша пов'язана із змістом самостійної роботи студентів: *розвивальна* – здійснення цілеспрямованого впливу на індивідуальну освітню діяльність з метою формування елементів мотиваційно-ціннісного, гносеологічно-творчого та особистісно-діяльнісного компонентів готовності до професійної діяльності; *мотиваційна* – спільна взаємодія із суб'єктом задля визначення його інтересів, цілей, можливостей та шляхів подолання проблем; адаптаційна, яка забезпечує пристосування студента до нових навчальних ситуацій, адекватного вибору дій у невідомих умовах, змінених обставинах життєдіяльності; *корекційна* – визначає спрямованість педагогічних дій на якісні зміни в здобутках студента та його діяльності й поведінці.

Другу групу функцій становлять *управлінські*: діагностична функція забезпечує виявлення причин появи проблем у процесі навчання; прогностична – вибір оптимальних засобів для вирішення виявлених проблем; проектувальна забезпечує створення програми індивідуальної навчальної діяльності студента, створення моделі навчальної діяльності студента, його індивідуальної навчальної траєкторії; організаторська – залучення студентів до навально-виховних ситуацій з метою мотивування їх до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення [3, с. 67; 6, с.124].

Погоджуємося з позицією А. В. Батаршева щодо визначення *принципів супроводу* [1, с.20-21], основними з яких можна вважати такі:

- рекомендаційний характер порад супроводжувачого;
- пріоритет інтересів супроводжуваного;
- безперервність та комплексність супроводу.

Здійснюючи пошук оптимальної моделі педагогічного супроводу в межах навчального середовища, О. О. Ярошинська визначає такі його *етапи*, які реалізуються на локальному рівні навчального середовища:

- діагностичний – викладач виявляє та актуалізує спільно зі студентом предмет педагогічного супроводу, яким є проблема чи конкретна наукова ситуація; з'ясовують сутність причини виникнення суперечності, формулюють проблему, яку потрібно вирішити;

- пошуковий – здійснюють пошук варіантів вирішення проблеми через використання можливостей навчального середовища; визначають ступінь участі викладача в цьому процесі та засоби супроводу;

- виконавчий – студентом здійснюються реальні чи віртуальні дії, які сприяють вирішенню проблеми, викладач лише за потреби надає первинну допомогу на початкових етапах реалізації плану;

- узагальнюючий – студент і педагог аналізують ситуацію, способи її розв'язання, пропонують можливість появи нових труднощів та виявляють шляхи їх подолання [6, с. 123-124].

Таким чином, педагогічний супровід процесу підготовки майбутніх викладачів до професійної діяльності постає технологією, яка базується на діагностиці актуального стану соціального розвитку студентів, виявленні проблем чи ситуацій і шляхів їх розв'язання; консультуванні щодо вироблення стратегії оптимальних дій та наданні допомоги в її реалізації.

Педагогічний супровід дозволяє: визначити особистий досвід студента та його потенційні можливості; виробити напрямки та сформувавши стратегії розвитку особистості студента; організувати накопичення ним значущих для майбутньої професії досвіду й способів діяльності; створювати ситуації для самостійного функціонування в ролі фахівця в навчально-професійному середовищі вищого навчального закладу; формувати здатності щодо самостійного виявлення та усунення студентом проблем на шляху їх ефективного особистісного розвитку та професійного саморуху.

Методичний інструментарій забезпечення педагогічного супроводу підготовки майбутніх викладачів до професійно-педагогічної діяльності складає комплекс психолого-педагогічних методів моніторингу особистості та її розвитку, індивідуальні та групові методи взаємодії (консультативно-інформаційні, діяльнісно-практичні, тренінгові). Напрямами педагогічного супроводу майбутніх викладачів вищої школи у процесі їх підготовки до самоорганізації у професійній діяльності визначаємо такі: створення орієнтаційної траєкторії розвитку, визначення рольової перспективи діяльності, навчання плануванню та розподілу своїх дій, пошук оптимальних способів розв'язання проблем та конфліктів. Доцільними вважаємо такі методи та прийоми: самовключення в професію, навчання прийомам самоорганізації, рефлексивні вправи, метод рольової перспективи, створення ситуацій успіху, метод функціонально-рольових дій (експерт, організатор, координатор, консультант, комунікатор, генератор ідей) та інші.

Висновки. Узагальнюючи викладене, зазначимо, що реалізація педагогічного супроводу студентів магістратури сприяє набуттю ними нових якостей (особистісних та професійних), формуванню певного досвіду, посилює їх свідоме ставлення до процесу навчання та майбутньої професійної діяльності, прискорює засвоєння ними основами професії. Тому результатом педагогічного супроводу професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи мають бути якісні зміни розвитку їх особистісно-професійних характеристик: мотиваційної, психологічної, рефлексивної та рольової готовності до здійснення професійної діяльності та їх самоорганізації в напрямку особистісного і професійного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батаршев А. В. Система психолого-педагогического сопровождения профессионально-личностного развития педагога / А. В. Батаршев // Человек и образование. – 2015. – № 1 (42). – С. 16-21.
2. Євсюков О.Ф. Загальнокультурні орієнтири підготовки майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів / Євсюков О.Ф. // Проблеми освіти: зб наук. праць. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 90-95.
3. Квас В. М. Психолого-педагогічний супровід як умова модернізації самостійної роботи студентів / Квас В.М. // Вісник Черкаського університету. Серія “Педагогічні науки”. – 2011. – Вип. 206. – С. 64-68.
4. Новоселова Л.А. Педагогическое сопровождение будущего инженера-педагога в процессе профессионализации как фактор активизации его саморазвития / Л. А. Новоселова // Ползуновский вестник. – 2006. – № 3. – С. 177-185.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Ожегов С. И.; под. ред. Н.Ю.Шведовой. – [19-е изд, испр.]. – М.: Русс. яз., 1987. – 750 с.
6. Рибалка В. В. Психологія та педагогіка праці особистості : від обдарованості дитини до майстерності дорослого : посібник / В. В. Рибалка. – К. : Ін-т обдарованої дитини, 2014. – 220 с.
7. Ярошинська О.О. Проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: монографія / Ярошинська О.О. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. – 456 с.